

Чому в Україні державна мова стає причиною розбрату? (або чи може країна бути успішною без власної мови)

Чисельні, але нерідко, на жаль - далекі від об'єктивності дебати про державну мову та мови національних меншин в Україні, приводять до непорозумінь серед, власне, етнічних українців, а також «хвиль обурень» серед регіональних еліт й тих же національних та етнічних меншин країни. Натомість - нічого дивного в цьому немає, адже більшість співвітчизників переконані, що головне не мова й національності, а економіка й добробут кожного з нас, а ще - припинення війни на сході України. Однак, історичні паралелі та досвід багатьох країн, які формувались у Європі, особливо після розпаду тих чи інших державних утворень (Югославія, СРСР, Чехословаччина) - не вказує на те, що головний пріоритет будь-якої молоді країни, саме - холодильник...

Через це, віддаючи перевагу духовному формуванню нації, доцільно ще раз повернутись до нових законодавчих ініціатив щодо мов та їх використання в Україні.

Як відомо, скандально прийнятий у 2012 році Закон України «Про засади державної мовної політики» (більше відомий, як закон Ківалова-Колісніченко, автори якого отримали державні нагороди Російської Федерації за таку «роботу»!), який був відмінений Верховною Радою, відразу після Революції Гідності так і не був підписаний тодішнім в.о. Президента України, О. Турчиновим, а отже - діє...

Натомість, громадськість України, особливо її патріоти, переконані, що без впорядкування цього інституту - держава багато втрачає, а її громадяни - суттєво потерпають! Так, станом на сьогодні до розгляду у Верховній Раді, загалом подано три законопроекти, подробиці про які можна дізнатись тут: <http://detector.media/rinok/article/122454/2017-01-23-tri-zakonoproekti-pro-movu-vse-shcho-treba-pro-nikh-znati/>. Паралельно, як відомо у Конституційному Суді країни йдуть дебати щодо анулювання вже згадуваного вище Закону «Про засади державної мовної політики».

З другого боку, ціла низка видань, особливо на Закарпатті - піддала різкій критиці більшість положень «мовних законів» із недавно запропонованого депутатами. Особливо критикують ініціативи з... Російської Федерації, що є красномовним підтвердженням та бажанням - залишити статус-кво ситуації, що має місце в Україні.

Найбільшими ж критиками в Закарпатті «мовних» пропозицій є... угорці, яких фактично підтримали не тільки голова місцевої ОДА, але й ряд депутатів, останні з яких, швидше за все - не вникали у суть справи та й не дуже розуміються на цій проблематиці (адже, головне для політика й чиновника України: «тиша і спокій»).

Натомість, і чиновників краю, яким через поточні проблеми (то сніг, то лавини, то льодохід, то паводки тощо) не до аналітики, і окремих місцевих нардепів, які критикують все, що пропонується з Києва, не кажучи вже про угорців - зрозуміти можна, але вибачити - ні! Адже «мовний закон», який нібито викликав хвилю обурення та не на часі, про що й це відео (<https://www.youtube.com/watch?v=FuPvoIqDVeU>), ніяк не вирішує питання державного значення...

Однак, не вдаючись у суть українських пропозицій щодо теми мов в Україні, про які, як вказано вище, не говорять та не критикують тільки ліниві - варто звернути увагу саме на європейські практики та досвід сусідніх країн ЄС у цій сфері. Тобто, розумно відповісти на питання: а як це вирішуються «у них»?

Так, більшість країн Євросоюзу у мовній політиці та в проблемах національних й етнічних меншинах, керуються двома нормативами, які носять рекомендаційний характер. Тим не менше, Україна приєдналась та ратифікувала обидва документи. Це: Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.) та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992 р.).

Саме звідси та через призму вищевказаних «дороговказів» - доцільно знати, а як захищають права своєї мови, найближчі сусіди краю, наприклад: Словаччина та Угорщина?

Так, в 2009 році трохи більше, як 5-ти мільйонна Словаччина, серед яких 500 000 етнічних угорців (менше 10% населення країни), прийняла закон про державну мову (якою за ст. 6 Конституції є - словацька), який передбачає... штраф в розмірі до 5 000 євро за... використання мов національних меншин у державних структурах! При цьому, мова йде про випадки, коли національна меншина складає... менше 20% місцевого населення! І це - в країні ЄС і НАТО (http://www.bbc.com/russian/international/2009/07/090722_slovakia_language_controversy.shtml)...

Правда, в 2011 році, вищевказані штрафи, щодо не володіння державною мовою зменшили до 2 500 євро, залишивши 20% квоту для визначення національної меншини у Словаччині!

На відміну від більшості країн Центральноєвропейського регіону, офіційний статус угорської мови не регламентується: ні Конституцією, ні іншим спеціальним законом про мови в Угорщині. Тим не менше, тільки угорська мова використовується в державному управлінні, поряд з певною регламентацією та регулюванням використання угорської мови, що має місце в Законі 1997 року про захист прав споживачів і рекламу, а також - в Законі 2001 року щодо презентації в угорській економічній рекламі, товарних знаків, фірмових логотипів тощо (<http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm04primavera-estiu/docs/paulik.pdf>).

Зате, мовні права 12 національних та 1 етнічної меншин (циганська), законодавчо визнаних в Угорщині - регулюються Законом про права національних та етнічних меншин (<http://www.kisebbsegioimbudsman.hu/data/files/128317683.pdf>). Мова йде про: болгарську, Рот, грецьку, хорватську, польську, німецьку, вірменську, румунську, русинську, сербську, словацьку, словенську й українську національні меншин та етнічну групу Угорщини.

Перепис населення Угорщини, що відбувся в 2001 році, частка громадян, з 10 198 000, що належать до 13 вищевказаних меншин, у 1990 році склала тільки 2,5%, а в 2001 році - 3,2%. Отже, бачимо, що, рівень мовної асиміляції (у відношенні до угорської мови) в цих громадах досить високий. Тому, використання мов національних меншин в Угорщині - практично не існує в суспільному житті. Натомість, відповідно до статті 51 вищевказаного Закону, «в Республіці Угорщина всі можуть вільно користуватись своєю рідною мовою...», включно з правом на не територіальну (особисту) автономію і створення органів самоврядування...

Підсумовуючи вищенаведені факти, доцільно звернути увагу й на мотивації тих чи інших дій, тих чи інших країн, саме в руслі критики зусиль України, як суб'єкта європейської політики та намагання останньої впорядкувати власну мовну політику, виходячи з власних амбіцій та з намаганням дотримуватись європейських практик.

Так, треба чітко «розуміти» дії та мотиви Російської Федерації, яка підписала, але так і не ратифікувала, наприклад, Європейську хартію регіональних мов або мов меншин. Не вдаючись в причини цього, критика України у мовних питаннях та підтримка Росією, наприклад, Угорщини - є «логічною», особливо, виходячи з гібридного характеру війни, яка ведеться проти України.

Мотиви угорців, також, прості й добре зрозумілі, через власну міграційну політику з метою збільшення чисельності власного населення за рахунок потомків, в тому числі й України, що проживали на території «великої Угорщини» до 1920 та в період 1939-1945 років. Адже, з підписанням в 1920 році Тріанонської мирної угоди, яку у сучасній Угорщині багато громадян вважають «найбільшою трагедією угорського народу» (ніякі паралелі не нагадує нам, саме таке визначення?) а в 2010 році був визнаний - Днем народної солідарності, остання втратила 2/3 території та більше 30% населення.

Дії Словацької Республіки, яка у 2009 році, захищаючи власні мовні інтереси - вступила, фактично, у спір чи не з усім Євросоюзом, також виправдані, незважаючи на те, що країна так і не піддалась тиску, у мовних питаннях, насамперед з боку Угорщини.

Однак, порівнювати відношення України та її інституцій до: російської, угорської чи словацької національних меншин, які в якості українських громадян, мешкають у країні, по відношенню тих же: Росії, Угорщини й Словаччини до етнічних українців, що є громадянами та мешкають у цих країнах, навіть, не варто.

Так, українці, які займають 3-є місце по чисельності постійного населення в Російській Федерації (1 927 988 чол. або 1,35% населення, за переписом 2010 р.) та 7-є місце за розповсюдженістю української мови, «мали» (до анексії Криму та війни на Донбасі) аж кілька україномовних шкіл (в Москві, Башкортостані, Белгородській області та в Краснодарському краї) та одну, вже закриту - бібліотеку української літератури в Москві (https://uk.wikipedia.org/wiki/Українці_в_Росії).

В Угорщині, де згідно з останнім переписом населення Угорщини (осінь 2011 р.), визнають себе: українцями 5 633 особи, а русинами - 3 323 особи (разом: 8 956 осіб, проти 6 168 осіб відповідно до перепису 2001 р.) та за сприяння української громади, в Будапешті, Ніредьгазі й Варпалоті - діють українські недільні школи, по 3 класи. Фінансування шкіл здійснюється за рахунок державних коштів. Програма навчання - довільна. Школи не мають угорської акредитації, оскільки активісти відмовляються від неї, вважаючи, що це створить підстави для втручання угорської влади в навчальний процес. Крім того, існують кілька кафедр українознавства в Угорщині: з 1993 року в Ніредьгазькому Інституті діє кафедра україністики та русинології; з 1997 року в Сегедському науковому університеті при кафедрі слов'янської філології викладається як

спеціальність українська філологія; з 2002 року в Будапештському університеті ім. Л.Етвеша діє кафедра україністики в рамках Інституту слов'янської та балтійської філології (<https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/275-ukrajinci-v-ugorshhini>).

У Словаччині, де офіційно проживає біля 55 000 українців та русинів (станом на 2001 р.), фактично біля 100 000 чоловік, які компактно розміщені, у близько 300 селах навколо міста Пряшів, у передгір'ях Карпат - система шкільної освіти українською мовою об'єднує 11 дитячих садків, 8 початкових шкіл та 1 середню школу. Більше того, україністику можна вивчати у Пряшівському університеті та Бансько-Бистрицькому університеті ім. Матєя Бела. І це при тому, що через асиміляційну політику словацької влади україномовна освіта поступово згортається (у 50-х роках було 72 дитячі садки, 272 основні школи, 44 неповні середні школи, 11 повних середніх шкіл з матурітою та рядом паралельних українських класів при спеціальних словацьких середніх школах, кафедри української мови та літератури на двох пряшівських факультетах, а також координуюча державну освітню установа «Реферат українського шкільництва» («РУШ») при міністерстві шкільної освіти Словаччини). На сьогодні, українську мову як неосновну вивчає близько 1 000 учнів

(<http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5361/1/УКРАЇНСЬКІ%20ТА%20РУСИНСЬКІ%20ШКОЛИ%20В%20СЛОВАЧЧИНІ.pdf>).

З урахуванням вищенаведеного, є очевидним, що навіть ті позиції, які історично мали українські, а в Угорщині та Словаччині й русинські громади, в статусі національних меншин - безповоротно втрачаються. В Росії це відбувається з відомих причин, коли бути неукраїнцем... безпечніше. А в Угорщині та Словаччині, цей процес відбувається через природне зменшення традиційної діаспори та з комерціалізацією перебування українців (як правило на заробітках) у цих країнах, а також - через відсутність дієвої підтримки з боку України власних співгромадян, які проживають за кордоном та їх осередків.

Звідси логічно зробити такі висновки:

1. Кожна країна Європи прагне зберегти та максимально сприяти, а в окремих випадках - захищає всіма способами власну, а тим паче - державну мову, що не повинно бути виключенням і для України.

2. Виходячи з вищенаведеного та з урахуванням саме європейської практики у цій сфері, Україні доцільно визначити національну меншину, яка повинна складати не менше 20% (замість 10%, які є сьогодні) від місцевого населення.

3. Україна повинна чітко та послідовно відстоювати права співгромадян на повноцінне та гармонійне використання державної (української) мови у всіх сферах їх життєдіяльності, оптимізуючи ситуацію, коли діаспори інших країни, отримують більше привілеїв від титульної нації чи, навпаки - потерпають від порушення їх прав, як національні чи етнічні меншини, що визнані Україною, як учасницею: Рамкової конвенції про захист національних меншин (1995 р.) та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (1992 р.).

4. Україна мусить переглянути власну політику щодо сприяння та реальної підтримки українських діаспор, де такі мають місце (практично, по всьому світу).

5. Україна не може ігнорувати ідеологічні нападки та публічні дебати, в тому числі у ЗМІ (включаючи й мережу Інтернет), щодо власної мовної політики, особливо по відношенню до національних та етнічних меншин, а також зобов'язана: постійно, фахово і послідовно відстоювати інтереси державної (української) мови, як всередині країни так і за її межами.

Й насамкінець, цитата з преамбули Закону Угорщини про права національних і етнічних меншин, де написано таке: «Угорська мова є найбільш важливим проявом нашого національного існування, вона висловлює нашу національну приналежність і є найбільш важливим засобом угорської культури, науки та інформації. Ось чому її захист і передача нашим нащадкам, збереження її адаптивності і підтримка здорового мовного середовища складають загальну відповідальність нинішніх поколінь».

Україна має поступати аналогічно, відкидаючи всі звинувачення: що українська мова - є мовою розбрату!